

HIT-ROMAN PREMA KOJEM JE SNIMLJENA
POPULARNA TELEVIZIJSKA SERIJA

SLUŠKINJINA PRIČA

MARGARET ATWOOD

PROČITAJTE DOK JE JOŠ DOPUŠTENO!

MARGARET ATWOOD

SLUŠKINJINA PRIČA

Izdavač

Lumen izdavaštvo d. o. o.
Zagreb, Masarykova 28

Naslov izvornika

The Handmaid's Tale

Copyright © 1985 by O.W. Toad, Ltd.

© Lumen izdavaštvo d.o.o., Zagreb, 2017.
za djelo prevedeno na hrvatski jezik

Ni jedan dio ove knjige ne smije se umnožavati,
fotokopirati ni na bilo koji način reproducirati
bez nakladnikova pisanog dopuštenja.

MARGARET ATWOOD

SLUŠKINJINA
PRIČA

S engleskoga prevela
Nedeljka Paravić

Predgovor Margaret Atwood
s engleskoga prevela
Ana Josić

Zagreb, 2017.

PREDGOVOR

U proljeće 1984. počela sam pisati roman koji spočetka nije bio naslovljen *Sluškinjina priča*. Pisala sam ga rukom, najčešće na žutim listovima notesa, da bi potom svoj gotovo nečitljivi rukopis pretipkala na unajmljenom velikom pisaćem stroju s njemačkom tipkovnicom.

Tipkovnica je bila njemačka jer sam živjela u Zapadnom Berlinu koji je onda bio odijeljen Berlinskim zidom: sovjetsko je carstvo bilo čvrsto ukopano oko nas i nije se raspalo još sljedećih pet godina. Svake su nedjelje zračne snage Istočne Njemačke probijale zvučni zid ne bi li nas podsjetile koliko su blizu. Za posjeta državama koje su bile iza Željezne zavjese – Čehoslovačkoj, Istočnoj Njemačkoj – ljudi su u razgovorima bili oprezni, činilo se da strahuju od prisluškivanja, šutjeli su, mijenjali teme ili zaobilazno odgovarali na pitanja. Sve je to utjecalo na ono što sam pisala. Jednak su dojam na mene ostavile i prenamijenjene zgrade. *Ovo je pripadalo tima i tima... no onda su nestali*. Takve sam priče čula mnogo puta.

Rođena sam 1939., a stvarnost sam osvijestila u vrijeme Drugoga svjetskog rata, pa sam znala kako uređeno društvo ili država mogu nestati preko noći. Sve se moglo učas promijeniti. Više nije vrijedilo geslo: *To se ovdje ne može dogoditi*. U kakvim smo vremenima živjeli, svugdje se moglo dogoditi svašta.

Do 1984. već sam godinu dana ili dvije izbjegavala posvetiti se romanu. Činilo mi se da sam na skliskom terenu. Još od pedesetih i doba srednje škole neumorno sam čitala djela iz žanra znanstvene fantastike, spekulativne fikcije, utopijske i distopijske priče, ali takav roman još nisam bila napisala. Jesam li za to bila spremna? Takvo je štivo plodno tlo za promašaj, između ostalog, lako je zabrazditi u propovijedanje,

skrenuti u alegoriju ili zvučati neuvjerljivo. Ja sam htjela da u mom izmišljenom vrtu žabe budu prave. Držala sam se pravila kako u knjizi neću navoditi ništa što se već nije dogodilo u povijesti ili »noćnoj mori«, kako ju je nazvao James Joyce. Jednako tako, neću izmišljati tehnološka dostignuća koja već ne postoje. Neće biti izmišljenih sprava, izmišljenih zakona, izmišljenih zvjerstava. Bog je u detaljima, tako kažu. Ali je i vrag.

Godine 1984. glavna se ideja čak i meni činila pretencioznom. Hoću li moći uvjeriti čitatelje kako su se nekadašnje liberalne i demokratske Sjedinjene Američke Države, nakon puča, preobrazile u državu jednouljia i diktatorske teokracije? U romanu više ne postoje ni Ustav ni Kongres – Republika Gilead svoje uređenje temelji na puritanskim idejama iz sedamnaestog stoljeća, idejama koje su ostale u korijenima i ove suvremene Amerike čije smo postulate mislili da poznajemo.

Mjesto radnje je Cambridge, Massachusetts, sjedište Sveučilišta Harvard. Sada je ono na prvom mjestu među liberalnim sveučilištima, no nekoć je bilo puritansko sjemenište. Gileadska obavještajna služba smještena je u knjižnici Widener u kojoj sam provela mnoge sate čitajući o svojim pretcima iz Nove Engleske i o suđenjima vješticama u Salemu. Hoće li se neki ljudi naći uvrijeđeni što sam uz harvardski zid poredala tijela pogubljenih? (Našli su se.)

U romanu uslijed zagađenosti okoliša stanovništvo nestaje te su vrlo rijetki sposobni dobiti zdravu djecu. (U ovdašnjem, stvarnom svijetu, u Kini su istraživanja pokazala nagli pad plodnosti kineskih muškaraca.) U totalitarističkom društvu, kao i u svim drugim hijerarhijski uređenim društvima, vladajuća klasa prisvaja ono što vrijedi pa su tako u romanu oni na najvišim pozicijama uredili da im se dodijele plodne žene koje nazivaju sluškinjama. U Bibliji već postoji priča o Jakovu i njegovim dvjema ženama, Raheli i Lei, te njihovim sluškinjama. Jedan muškarac, četiri žene, dvanaest sinova – no sluškinje nisu smjele sinove zvati svojima. Pripali su suprugama.

Tako priča počinje.

Kad sam tek počela pisati *Sluškinjinu priču*, bila je naslovljena *Offred*, a tako se zove i glavna junakinja.¹ Njezino je ime sastavljeno od muškog imena Fred i prefiksa *of* koji označava pripadnost, kao što u francuskom jeziku postoji prefiks *de*, u njemačkom *von*, ili sufiks *son* u engleskim

¹ U hrvatskom prijevodu: Fredova.

prezimenima (primjerice Williamson). No ime skriva još jedno značenje – riječ *offered* u kontekstu obreda označava žrtvu koja će biti prinesena ili osobu koja će biti žrtvovana.

Zašto do kraja knjige ne doznamo pravo ime glavne junakinje? To su me često znali pitati. Zato, odgovaram, što su u povijesti mnogi ljudi promijenili svoje ime ili jednostavno nestali. Neki su zaključili kako je Fredovoj pravo ime June jer se od svih imena koja Sluškinje šapuću u spavaonici June spomene jednom i nikad više. Nisam to imala na umu kad sam pisala roman, no ideja se lijepo uklapa u radnju pa čitatelji mogu slobodno razmišljati i u tom smjeru.

Tijekom pisanja naslov sam promijenila u *Sluškinjina priča*, dijelom u čast Chaucerovih *Canterburyjskih priča*, a dijelom je to i aluzija na bajke i narodne priče: glavna protagonistkinja pripovijeda priču koja će budućim slušateljima, ili onima u dalekim krajevima, zvučati nevjerovatno i fantastično, kao što već zvuče priče onih koji su preživjeli kobne događaje.

S vremenom je *Sluškinjina priča* poprimala i druge oblike. Prevedena je na četrdeset ili više jezika. Godine 1989. prema romanu je snimljen film. Adaptirana je za operu, ali i za balet. Prema njoj je napravljen i strip, a 2017. snimljena je televizijska serija.

U seriji se pojavljujem i ja, u sceni kada netom unovačenim Sluškinjama ispiru mozak u Crvenom centru koji je nalik na nekadašnji zavod za preodgoj Crvene garde. One moraju zaboraviti tko su do tada bile, naučiti gdje im je mjesto, koje su njihove dužnosti. Moraju shvatiti da zapravo nemaju nikakvih prava te da će donekle biti zaštićene budu li se podčinile. Moraju se smatrati nedostojnima, prihvatiti nametnuti život, ne buniti se, ne pokušavati pobjeći.

Sluškinje sjede u krugu, Tetke ih električnim ostanima prisiljavaju da sudjeluju u onom što se danas naziva *slut-shaming*² (tako se nije nazivalo 1984.) jedne od Sluškinja, Janine, koju su natjerali da prizna kako je u pubertetu bila žrtvom grupnog silovanja. *Sama je kriva, ona ih je navela* – tako druge Sluškinje zbornu ponavljaju.

Premda je to bila »samo televizijska serija« i ja sam »samo glumila«, dok su se druge glumice hihotale u pauzama, ta me je scena strahovito potresla. Odveć je sličila tolikim scenama koje su se uistinu odigrale u povijesti. Da, žene će se udružiti jedne protiv drugih. Da, optužit će

² Javno prozivanje i optuživanje za seksualno provokativno odijevanje i/ili ponašanje djevojaka i žena.

druge ne bi li oprale ruke: u ovo doba društvenih mreža takve su osude javne te služe kao povod za međusobne podjele. Da, žene će rado zauzeti nadmoćne položaje i naređivati drugim ženama, čak i u – ili posebice u – uređenjima u kojima žene gotovo i nemaju moć. No moć je relativna, a u teškim je vremenima bolje imati bilo kakvu nego nikakvu. Neke od naređenih Tetaka zaista vjeruju u svoje poslanje i misle kako Sluškinjama čine uslugu: tako barem neće morati čistiti otrovni otpad, a osim toga, u tom vrlom, novom svijetu neće biti silovane, barem ne kao druge koje su silovali stranci. Neke su Tetke sadistkinje. Neke su oportunistkinje. Neke su vrlo vješto iskoristile ideje koje su proklamirale feministkinje 1984. (primjerice, antipornografsku kampanju, zalaganje za bolju zaštitu od seksualnih nasrtljivaca). Kao što rekoh: stvaran život.

S tim na umu navest ću tri pitanja koja mi često postavljaju.

Prvo je: je li *Sluškinjina priča* »feministički« roman? Ako mislite na propagandno štivo u kojem su sve žene anđeli i/ili takve mučenice da više nisu u stanju donijeti moralnu odluku, odgovor je ne. Ako pak mislite na roman u kojem su žene ljudska bića – svih mogućih karaktera i, posljedično, ponašanja – roman u kojem su žene zanimljive i važne, a okosnicu teme, strukture i radnje čini ono što im se događa, onda da. Gledano iz tog kuta, mnoge su knjige »feminističke«.

Zašto zanimljive i važne žene? Zato što žene u stvarnom životu *jesu* zanimljive i važne. One nisu nusproizvod prirode i nisu manje važni sudionici u životu. Svako je društvo to oduvijek znalo. Ako žene ne mogu radati, ljudska će vrsta izumrijeti. Eto zašto odavno svjedočimo masovnim silovanjima, ubijanju žena, djevojaka i djece, genocidu u ratovima, ali i u napadima s ciljem pokoravanja i iskorištavanja stanovništva. Ubij im djecu pa je zamijeni svojom djecom, kao što mačke čine; prisili žene da rode djecu koju neće moći podizati, djecu koju ćeš im oduzeti i iskoristiti za vlastite ciljeve; otimaj djecu – o tome se priča od davnina, diljem svijeta. U svakom je tiranskom režimu najmoćniji onaj u čijoj su vlasti žene i djeca. U ovu se priču uklapa i Napoleon i njegovo »topovsko meso«, ropstvo i vječna trgovina ljudima. One koji se zalažu za prisilni porod trebalo bi pitati: *Cui bono?* Tko će od toga imati koristi? Katkad ovi, katkad oni. Ali uvijek je riječ o nekima.

Drugo pitanje koje često čujem glasi: je li *Sluškinjina priča* antireligiozno štivo? Opet, ovisi što pod tim mislite? Istina je da u romanu skupina autoritarnih muškaraca preuzima vlast i pokušava ponovno uspostaviti ekstremno oblik patrijarhalnog društva u kojem je ženama zabranjeno

čitati (kao što je bilo robovima u Americi u 19. stoljeću). Žene ne smiju imati novac niti posao izvan kuće, što su, za razliku od njih, neke žene u Bibliji smjele. Režim se služi biblijskim simbolima, kao što bi činio i bilo koji drugi autoritarni režim u čijoj bi se vlasti Amerika našla. Zasigurno ne bi isticao komunističke ili muslimanske simbole.

Jednostavne haljine koje nose gileadske žene osmišljene su po uzoru na motive u ikonografiji zapadnog kršćanstva. Supruge nose plavo, simbol čistoće i Djevice Marije, Sluškinje nose crveno, simbol krvi pri porođaju, ali i Marije Magdalene. Osim toga, krene li Sluškinja bježati, u crvenom ju je lakše uočiti. Supruge muškaraca slabijeg socijalnog statusa nazivaju se ekonosupruge i nose prugaste haljine. Moram priznati kako me na pokrivala koja skrivaju lice nisu inspirirale samo časne sestre i odjeća iz srednjeg viktorijanskog doba, već i kutija praška za pranje *Old Dutch Cleanser* iz četrdesetih godina prošlog stoljeća. Na kutiji je bila prikazana žena lica skrivena kapom i nje sam se bojala kao dijete. Mnogi su totalitaristički režimi rabili odjeću, zabranjenu ili nametnutu, kako bi označavali i nadzirali ljude – sjetite se žutih zvijezda ili ljubičastog ruha u antičkom Rimu – i mnogi su vladali skrivajući se iza paravana religije. To im je uvelike olakšalo proglasiti druge hereticima.

U knjizi dominantna »religija« preuzima apsolutnu vlast te zatire ostale, nama poznate, vjerske pokrete. I baš kao što su boljševici svojedobno napali menjševike ne bi li uništili političke suparnike, dočim su se pripadnici Crvene garde međusobno napadali i ubijali, tako su se u knjizi vladajući okomili na katolike i protestante koje nastoje iskorijeniti. Kvekeri se skrivaju i pripremaju bijeg u Kanadu, kao što bi – pretpostavljam – i u stvarnosti učinili. Fredova ima svoju verziju Očenaša te odbija vjerovati kako je takav režim mogao postaviti pravedni i milosrdni Bog. Danas, u stvarnom svijetu, neki su vjerski pokreti najzaslužniji za zaštitu ugroženih skupina, uključujući i žene.

Dakle, roman nije antireligiozan. U njemu se protivim uporabi religije kao paravana za tiraniju, a to je već sasvim nešto drugo.

Je li *Sluškinjina priča* proročanstvo? To je treće pitanje koje me pitaju – sve češće otkako su u Americi vlast preuzele snage koje donose uredbe u kojima piše ono o čemu su govorili da žele napraviti još 1984. Ne, nije proročanstvo, jer predvidjeti budućnost nije moguće: previše je promjenjivih i neočekivanih vjerojatnosti. Recimo da je roman antiproročanski jer ako se budućnost može detaljno opisati, onda se možda neće dogoditi. Ali ni u to što priželjkujemo ne možemo se pouzdati.

Mnogo je primjera iz povijesti utjecalo na *Sluškinjinu priču*: masovna pogubljenja, zakoni o reguliranju potrošnje, spaljivanje knjiga, nacistička organizacija Lebensborn, argentinski generali koji su otimali djecu, povijest ropstva, povijest poligamije u Americi... Dug je to popis.

Ali tu je i književni oblik koji dosad nisam spomenula: svjedočanstvo. Fredova bilježi svoju priču najbolje što umije, onda je skriva u vjeri da će ju možda kasnije pronaći netko slobodan tko će je moći razumjeti i prenijeti drugima. U taj je čin utkana nada: svaka zabilježena priča traži budućeg čitatelja. Robinson Crusoe vodio je dnevnik. Vodio ga je i Samuel Pepys te je u njemu opisao veliki požar u Londonu. Isto su činili mnogi koji su živjeli u doba Crne smrti, premda je njihov rad znao biti naprasno prekinut. Roméo Dallaire pisao je o genocidu u Ruandi i svjetskoj nezainteresiranosti. Pisala je i Anne Frank, skrivena u sobičku na tavanu.

Priču koju iznosi Fredova čitat će dvije vrste čitatelja: jedni su oni na kraju knjige, na akademskoj konferenciji u budućnosti. Mogu je oni pročitati, ali takvi nisu uvijek suosjećajni koliko bismo htjeli da budu. U drugoj je vrsti onaj koji čita knjigu kad može. I to je »pravi« čitatelj, *dragi čitatelj*, za kojeg piše svaki pisac. Mnogi će dragi čitatelji postati spisatelji. Tako smo počeli svi mi pisci: čitajući. Čuli smo glas priče koja nam je govorila.

U jeku ne tako davnih izbora za američkog predsjednika, strahovi i brige rastu. Osnovna prava i temeljne slobode čine se ugroženima, a jednako tako i mnoga prava žena koja su izvojevale proteklih desetljeća, pa i stoljeća. U ovom neprijateljskom ozračju kad je mržnja prema mnogim skupinama sve izraženija i kad prijezir prema demokratskim institucijama izražavaju ekstremisti svih boja i oznaka, posve je sigurno da negdje, netko – mnogi, ja bih rekla – zapisuju što se zbiva jer se to događa upravo njima. Ili pamte pa će zapisati kasnije, budu li mogli.

Hoće li njihove poruke biti zapriječene, skrivene? Hoće li ih stoljećima kasnije netko pronaći u staroj kući, iza zida?

Nadajmo da se neće biti tako. Ja vjerujem da neće.

Margaret Atwood

Vidjevši Rahela da Jakovu ne rađa djece, postade zavidna svojoj sestri pa reče Jakovu: »Daj mi djecu! Inače ću svisnuti!« Jakov se razljuti na Rahelu te reče: »Zar sam ja namjesto Boga, koji ti je uskratio plod utrobe?« A ona odgovori: »Evo moje sluškinje Bilhe: uđi k njoj, pa neka rodi na mojim koljenima, da tako i ja stečem djecu po njoj.«
Postanak 30, 1–3

No, izmorile su me dugogodišnje isprazne, jalove, nestvarne misli, i kad sam naposljetku izgubio nadu da ću uspjeti, dosjetio sam se ovoga prijedloga...
Jonathan Swift: *Skromni prijedlog*

U pustinji nema natpisa s riječima: »Ne jedi kamenje.«
Sufijska izreka

Mary Webster i Perryu Milleru

I. Noć

PRVO POGLAVLJE

S pavale smo u negdašnjoj gimnastičkoj dvorani. Na drvenom, lakiranom podu bile su iscrtane pruge i kružnice za sportske igre; obruči su košarkaških mrežica još bili na mjestu premda su mrežice nestale. Oko dvorane protezao se balkon za gledaoce, i činilo mi se da ćutim, poput slabog osjetilnog odjeka, prodoran zadah znoja kroz koji se probijao slatkast mirisni trag gume za žvakanje i parfema s djevojaka iz gledališta, u širokim suknjama od grube tkanine što sam ih znala sa slika, poslije u mini-suknjama, pa u hlačama, pa s jednom naušnicom, bodljastih zelenih pramenova kose. Ovdje su se zacijelo održavali plesovi; glazba se zadržala, palimpsest nepoznata zvuka, stil za stilom, prigušeni tutanj bubnjeva, tugaljivo zavijanje, girlande cvijeća od svilenog papira, kartonski đavli, disko kugla sastavljena od komadića zrcala, koji su zasipali plesače i plesačice snijegom svjetlosti.

Dvorana je odisala nekadašnjim seksom i osamljenošću i očekivanjem nečega, bezobličnog ili bezimenog. Sjećam se te čežnje za nečim što se trebalo dogoditi, i što se redovito nikad nije dogodilo, kao i ruku koje su tada plazile po nama, niz leđa, u zabačenu kutu, na parkiralištu ili u TV-salonu, s isključenim tonom dok su samo slike treperile na uzbibanu mesu.

Čeznule smo za budućnošću. Kako smo je stekle, tu sklonost prema nezasitnosti? Bila je neizvjesna, i ostala je neizvjesna, poput skrivenih misli, dok smo pokušavale spavati na vojničkim poljskim krevetima raspoređenima u redove, s međuprostorima da ne možemo razgovarati. Imale smo flanelaste plahte, poput dječjih, i vojničke pokrivače, stare, na kojima je još pisalo SAD. Odjeću smo uredno slagale na stolice uz podnožje kreveta. Svjetla su prigušivali, ali ih nisu gasili. Tetka Sara i

Tetka Elizabeth su patrolirale; električni *ostani*¹ za stoku visjeli su im na remenima s kožnatih pojasova.

Doduše, nisu imale revolvare, ni njima nisu povjeravali revolvare. Revolveri su bili za stražare koje su posebno birali iz redova Anđela. Stražari nisu smjeli ulaziti u zgradu osim na poziv, a mi nismo smjele van, osim na šetnju, dvaput na dan, dvije po dvije, oko ragbijaškog igrališta, sada okruženog ogradom od čelične mreže, na vrhu osigurane bodljikavom žicom. Anđeli su stajali iza mreže, s leđima prema nama. Pobuđivali su strah u nama, ali ne samo to. Kad bi barem pogledali. Kad bismo barem mogle s njima razgovarati. Nešto bi se razmijenilo, mislile smo, sklopila nekakva nagodba, dao ustupak za ustupak, još smo posjedovale svoje tijelo. Puke maštarije.

Naučile smo šaptati gotovo bešumno. U polumraku smo mogle pružiti ruke, dok Tetke nisu gledale, te preko međuprostora dotaknuti jedna drugoj šaku. Naučile smo čitati s usana, s glavama položenim na krevetima i okrenutim ustranu promatrajući jedna drugoj usta. Tako smo razmijenile imena, od kreveta do kreveta:

Alma. Janine. Dolores. Moira. June.

¹ *ostani* – štap s metalnim šiljkom za tjeranje stoke.

II.

Kupovina

DRUGO POGLAVLJE

Stolica, stol, svjetiljka. Iznad njih, na bijelom stropu, reljefni ornament u obliku vijenca, a u sredini praznina, prežbukana, poput lica s kojega su iščupali oko. Zacijelo je ondje bio luster, nekoć. Uklonili su sve na što bi se moglo privezati uže.

Prozor, dvije bijele zavjese. Ispod prozora klupica s jastučićem. Kad se odškrine prozor – može se samo odškrinuti – ulazi zrak i pomiče zavjese. Mogu sjediti na stolici ili klupici skrštenih ruku i to promatrati. I sunce prodire kroz prozor i osvjetljava drveni pod uskih pruga, sjajno ulašten. Osjećam zadah laštila. Na podu je prostirka, ovalna, od obrubljenih krpica. Upravo im se to sviđa: narodna umjetnost, starinska, djelo žena izrađeno u slobodno vrijeme od stvari koje se više ne mogu upotrijebiti. Povratak tradicionalnim vrijednostima. Čuvaj, pa nećeš poželjeti. Mene čuvaju. Zašto onda želim?

Na zidu iznad stolice slika, uokvirena ali bez stakla: prikaz cvijeća, modre perunike, akvarel. Cvijeće još nije zabranjeno. Ima li svaka od nas istu sliku, istu stolicu, iste bijele zavjese, pitam se. Službeni inventar?

Zamisli da si u vojsci, govorila je Tetka Lydia.

Krevet. Za jednu osobu, madrac srednje tvrd, prekriven vunanim pokrivačem. U krevetu se ništa ne događa, samo se spava ili ne spava. Trudim se ne razmišljati previše. Sada sve mora biti racionirano, pa i misli. O mnogo čemu se i ne da razmišljati. Razmišljanje ti može upropastiti izgled, a ja kanim izdržati. Znam zašto nema stakla na akvarelu s modrim perunikama i zašto se prozor može samo odškrinuti i zašto je staklo na njemu armirano. Ne boje se našeg bijega. Ne bismo dospjele daleko. Boje se drugih načina bijega, traženja utočišta u sebi, ako nam se pruži povoljna prilika.

Tako. Ako zanemarim detalje, ta bi prostorija mogla biti soba u fakultetskoj zgradi za manje ugledne goste ili nekadašnja pansionerska soba za žene skromnih mogućnosti. Tako danas mi živimo. Mogućnosti su skromnije – za one među nama kojima se još pružaju mogućnosti.

No, stolicu, sunce, cvijeće: njih ne treba zanemariti. Živa sam, živim, dišem, pružam šaku, neotvorenu, kroz prozor, na sunce. Ovo nije zatvor već čast, kako kaže Tetka Lydia, zaljubljena u isključivost.

Zvoni zvono što mjeri vrijeme. Ovdje se vrijeme mjeri zvonima kao nekada u ženskim samostanima. I kao u ženskim samostanima, zrcala ima malo.

Dižem se sa stolice, pokrećem prema suncu noge u crvenim cipelama, ravnih peta, ne za ples nego za čuvanje kičme. Na krevetu su crvene rukavice. Podižem ih, navlačim na ruke, prst po prst. Sve osim krila oko mog lica je crveno: boja krvi koja nas određuje. Suknja dopire do gležanja, široka, nabrana, skupljena u ravni oplećak koji se proteže preko prsa, širokih rukava. Bijela krila također su dio službene odjeće; moraju nam onemogućiti gledanje, ali i drugima da nas vide. Nikada nisam dobro izgledala u crvenom, to nije moja boja. Dižem košaru za kupovinu i vješam je na ruku.

Vrata sobe – ne *moje* sobe, neću reći *moje* – nisu zaključana. Ne mogu se, zapravo, ni pošteno zatvoriti. Izlazim na ulašteni hodnik s uskim sagom po sredini, prljavoružičaste boje. Poput staze kroz šumu, poput kraljevskog saga, pokazuje mi put.

Sag zavija i spušta se prednjim stubištem, i ja ga slijedim, s jednom rukom na ogradi, nekadašnjem stablu istokarenom u nekom drugom stoljeću, ulaštenom do topla sjaja. Kuća je iz kasnog viktorijanskog razdoblja, obiteljska kuća, građena za veliku bogatu obitelj. U hodniku je starinski sat u drvenom ormariću, koji škrtro udjeljuje vrijeme, pa vrata koja vode u majčinski toplu dnevnu sobu s prednje strane sa svojim nijansama i natruhama boje puti. Dnevna soba, u kojoj se sjedi, u kojoj ja nikada ne sjedim, nego samo stojim ili klečim. Na kraju hodnika, iznad ulaznih vrata, smješten je lepezasti prozor od obojena stakla: cvijeće, crveno i plavo.

Preostalo je samo jedno zrcalo, na zidu u hodniku. Zakrenem li glavu tako da mi bijela krila što uokviruju lice usmjere pogled prema njemu, mogu ga vidjeti dok silazim stubištem, okruglo, konveksno, veliko ogledalo, nalik na riblje oko, i sebe u njemu poput izobličene sjene, nekakvu

parodiju, lik iz bajke u crvenu plaštu, kako silazim prema trenutku nehaja koji je isti kao opasnost. Sestra, umočena u krv.

Na dnu stubišta je stalak za šešire i kišobrane, savijeno drvo, duge zaobljene drvene šipke, pri vrhu blago svinute u kuke u obliku mladih perastih listova paprati. U njemu je nekoliko kišobrana: crni za Zapovjednika, plavi za Zapovjednikovu Suprugu, a jedan, crveni, dodijeljen je meni. Crveni kišobran ostavljam na stalku, jer vidim kroz prozor da je dan sunčan. Pitam se je li Zapovjednikova Supruga u dnevnoj sobi. Ona ne sjedi uvijek. Katkada je čujem kako korača naprijed-natrag, jedan teški pa jedan lagani korak, uz prigušeno lupkanje njezina štapa na prljavoružičastu sagu.

Prolazim hodnikom mimo vrata dnevne sobe i vrata što vode u blagovaonicu, pa otvaram vrata na kraju hodnika i ulazim u kuhinju. Tu se više ne osjeća zadah laštila za namještaj. Unutra je Rita, stoji za kuhinjskim stolom, odozgo obloženim bijelim, okrhnutim emajlom. Odjevena je u haljinu kakvu obično nose Marthe, zagasitozelenu poput kirurške kute nekadašnjih vremena. Haljina je vrlo nalik na moju, duga je i sve skriva, ali ima pregaču i nema bijela krila i koprenu. Stavlja koprenu kad ide van, ali nikoga ne brine ako netko vidi Marthino lice. Rukavi su joj zasukani do lakta, pa se vide njezine tamne ruke. Priprema kruh, lupa tijesto da bi ga naposljetku još malo mijesila i oblikovala u hljebove.

Rita me vidi i kima glavom, teško je reći da li me pozdravlja ili samo potvrđuje da je svjesna moje prisutnosti, potom briše brašnjave ruke o pregaču i ruje po ladici tražeći knjižicu s bonovima. Mršteći se, čupa tri bona i pruža mi ih. Lice bi joj možda bilo blago kad bi se smiješila. No, u njezinoj namrštenosti nema ničeg osobnog; negoduje zbog crvene haljine i ne slaže se s njezinom svrhom. Misli da bih je možda mogla zaraziti, bolešću ili zlom srećom.

Ponekad slušam iza zatvorenih vrata, nešto što ne bih nikada bila činila u prijašnjem vremenu. Ne slušam dugo, jer ne želim da me uhvate na djelu. Jednom sam ipak čula Ritu kako kaže Cori da se ne bi nikada tako ponizila.

Nitko te ne bi ni pitao, rekla je Cora. Osim toga, što bi mogla i učiniti, kad bi...?

Otišla bih u Kolonije, rekla je Rita. Ondje možeš birati.

S Neženama i skapavati od gladi i tko zna od čega sve?, rekla je Cora. Ni nakraj pameti.

Čistile su grašak; čak i kroz gotovo zatvorena vrata čula sam kako tvrdo zrnje tiho zvecka padajući u metalnu zdjelu. Čula sam Ritu, gundanje ili uzdah, zbog negodovanja ili suglasnosti.

U svakom slučaju, one to čine za sve nas, rekla je Cora, tako bar kažu. Da nisam dala podvezati jajnike, mogla sam i ja biti među njima, kad bih bila, recimo, deset godina mlađa. Nije to tako strašno. Ne bih to nazvala teškim radom.

Bolje ona nego ja, rekla je Rita, a ja sam otvorila vrata. Lica su im poprimila izraz svojstven ženama kad vas iza leđa ogovaraju i misle da ste ih čuli: zbunjen, ali i pomalo drzak, kao da je to njihovo pravo. Toga dana Cora je bila ljubaznija prema meni nego inače, Rita mrzovoljnija.

Usprkos Ritinu suzdržanu licu i stisnutim usnama danas bih rado ostala ovdje, u kuhinji. Mogla bi naići Cora, iz nekog drugog dijela kuće, noseći bocu limunova ulja i krpu za prašinu, i Rita bi skuhalo kavu – u kućama Zapovjednika još ima prave kave – pa bismo sjedile za Ritinim kuhinjskim stolom, koji nije Ritin kao što ni moj stol nije moj, i razgovarale o akutnim i kroničnim bolovima, bolestima, stopalima, leđima, o svim vrstama neprilika u koje mogu zapasti naša tijela poput neposlušne djece. Kimale bismo jedna drugoj, kao da time dajemo interpunkciju glasovima, kao da signaliziramo, da, sve nam je to poznato. Razmijenile bismo lijekove i nastojale jedna drugu nadmašiti u nabranjanju tjelesnih tegoba; tiho bismo se žalile prigušenim glasovima u molu i tugaljivo poput golubova na žljebovima pod strehom. *Znam što misliš*, rekle bismo. Ili izgovarale neobičan izraz što ga još ponekad čujete od starijih ljudi: *Čujem odakle dolaziš*, kao da je sam glas putnik koji dolazi iz daleka kraja. Što bi i bio, što i jest.

Kako li sam nekada prezirala takav razgovor. Sada čeznem za njim. Barem je bio razgovor. Nekakva razmjena.

Ili bismo ogovarale. Marthe znaju situaciju, međusobno razgovaraju prenoseći neslužbene novosti od kuće do kuće. Poput mene prisluškuju pred vratima, nesumnjivo, i vide stvari kad i odvrte pogled. Katkada bih ih pri tom čula, uhvatila djeliće njihova privatnog razgovora. *Mrtvorođenče*. Ili, *Probola ju je šivaćom iglom, ravno u trbuh*. *Zacijelo ju je izjedala ljubomora*. Ili, naslađujući se, *Upotrijebila je sredstvo za čišćenje zahoda*. *Bogovski je djelovalo, premda bi čovjek pomislio da je morao osjetiti što pije*. *Zacijelo je bio strašno pijan; međutim, ipak su je otkrili*.

Ili bih pomogla Riti da umijesi kruh, uranjajući ruke u tu blagu, postojanu toplinu, toliko nalik na ljudsko meso. Žudim za dodirom nečeg što nije tkanina ili drvo. Žudim za činom dodira.

No, kad bih i pitala Ritu, kad bih i prekršila pravila doličnosti do te mjere, ona mi ne bi dopustila. Previše bi se bojala. Marthe ne smiju fraternizirati s nama.

Fraternizirati znači postupati bratski. Luke mi je to rekao. Kazao je da nema odgovarajuće riječi koja bi značila *postupati sestrinski*. Morala bi glasiti *sororizirati*, rekao je. Prema latinskom. Sviđalo mu se što zna takve pojedinosti. Izvedenice, neobične upotrebe. Nekada sam ga zadirivala zbog cjepidlačenja.

Uzimam bonove iz Ritine pružene ruke. Oslikani su predmetima za koje ih možemo zamijeniti: dvanaest jaja, komad sira, smeđi predmet koji bi trebao biti odrezak. Stavljam ih u džep s patentnim zatvaračem na rukavu, u kojem držim propusnicu.

– Reci im da ti dadu svježa jaja – kaže. – Ne kao prošli put. I pile, reci im, ne kokoš. Reci im za koga je, pa neće zabrljati.

– Dobro – kažem. Ne smiješim se. Zašto da je iskušavam prijateljstvom?

TREĆE POGLAVLJE

Izlazim kroz stražnja vrata, u vrt, prostran i negovan: travnjak u sredini, vrba, žalosne mace; duž rubova cvjetne gredice na kojima sada venu sunovrati, a tulipani otvaraju čaške prosipajući boju. Tulipani su crveni, tamniji, grimizni prema stapki, kao da ih je netko ozlijedio, pa im sada rane zacjeljuju.

Vrt je domena Zapovjednikove Supruge. Dok gledam kroz svoj armirani prozor, često je ondje vidim kako kleči na jastučiću, sa svijetloplavom koprenom preko široka vrtlarskog šešira, uz bok košara s velikim škarama i komadićima uzice za vezanje cvijeća. Čuvar, dodijeljen Zapovjedniku, obavlja teže poslove u vrtu i kopa; Zapovjednikova Supruga naređuje pokazujući štapom. Mnoge Supruge imaju takve vrtove, nešto čime će upravljati, što će održavati i o čemu će se brinuti.

Nekada sam imala vrt. Sjećam se mirisa prekopane zemlje, debelih lukovica što sam ih držala u ruci, punoće, reska šuškanja sjemenja kroz prste. Tako bi vrijeme brže prošlo. Katkad Zapovjednikova Supruga naredi da joj se iznese stolica, pa samo sjedi na njoj, u svom vrtu. Iz daljine to djeluje kao spokojan prizor.

Sada nije ovdje, pa se počinjem pitati gdje je; ne volim neočekivano nabasati na Zapovjednikovu Suprugu. Možda šije u dnevnoj sobi, s lijevom nogom na klupici, zbog artritisa. Ili plete šalove za Anđele na fronti. Gotovo i ne mogu vjerovati da su Anđelima potrebni takvi šalovi; bez obzira na to, oni što ih splete Zapovjednikova Supruga vrlo su dotjerani. Ona i ne haje za uzorak križića i zvjezdica što ih pletu mnoge druge Supruge, ne smatra ga izazovnim. Njezinim šalovima marširaju jeleni, ili orlovi, ili ukočeni čovjekoliki likovi, dječak i djevojčica, djevojčica i dječak. Nisu to šalovi za odrasle muškarce nego za djecu.

Ponekad mi se čini da te šalove uopće ne šalju Anđelima, već paraju i ponovno namataju u klupka iz kojih se iznova pletu šalovi. Možda stoga da bi se Supruge neprekidno nečim bavile, da bi se u njima pobudio osjećaj kako nečemu služe. Ipak, zavidim Zapovjednikovoj Supruzi na pletenju. Godi imati male ciljeve koji se lako postižu.

Na čemu ona zavidi meni?

Ne obraća mi se ako to može izbjeći. Ja sam za nju prijekor, ali i potreba.

Suočile smo se prvi put prije pet tjedana kad su me premjestili ovamo. Čuvar s prijašnjeg rasporeda doveo me pred ulazna vrata. Prvih dana dopušteno nam je da se služimo ulaznim vratima, ali poslije se moramo koristiti stražnjima. Situacija se još nije sredila, prerano je, nitko još ne zna naš pravi status. Poslije nekog vremena bit će za sve ili prednja ili stražnja vrata.

Tetka Lydia kaže da agitira za prednja. Vi obavljate časnu službu, rekla je.

Čuvar je pozvonio umjesto mene, ali prije no što je netko mogao čuti i dotrčati da se javi, vrata su se otvorila prema unutra. Zacijelo je čekala iza njih. Očekivala sam Marthu, ali je umjesto nje na vratima stajala ona, nedvojbeno, u dugoj blijedoplavoj haljini.

Znači, ti si nova, rekla je. Nije se pomaknula da me propusti u kuću, samo je stajala u veži zakrčivši ulaz. Htjela je da osjetim kako ne mogu ući u kuću sve dok mi ne dopusti. Danas svi strašno paze na takva prava.

Da, rekla sam.

Ostavite je na verandi. Rekla je to Čuvaru koji je nosio moju torbu. Torba od crvene plastike nije bila velika. Imala sam još jedan kovčeg sa zimskim kaputom i toplijim haljinama, ali je on trebao stići poslije.

Čuvar je spustio torbu i salutirao. Zatim sam čula iza leđa njegove korake kako se udaljuju puteljkom i škljocaj vrata na ogradi s prednje strane i osjetila kao da se zaštitnička ruka povukla. Prag nove kuće je osamljeno mjesto.

Pričekala je da Čuvar pokrene auto i odveze se. Nisam gledala njezino lice, već u onaj dio nje koji sam mogla vidjeti spuštene glave: plavi pojas, naglašen, lijeva ruka na bjelokosnoj glavici štapa, veliki dijamanti na prstenjaku koji je zacijelo nekada bio lijep, ali je i sada bio vrlo njegovan, nokat koščata prsta rašpan u krivulju s blago zaobljenim vrhom. Taj prst kao da se ironično smješkao; poput nečega što joj se rugalo.

Mogla bi baš i ući, rekla je. Okrenula mi je leđa i odšepesala hodnikom. Zatvori vrata za sobom.

Unijela sam crvenu torbu, kako je ona nesumnjivo i htjela, a potom zatvorila vrata. Nisam joj se obratila. Tetka Lydia je rekla kako je najbolje da ne govorimo ništa sve dok nam izravno ne postave pitanja. Nastojte sebe zamisliti u njihovoj koži, govorila je sklapajući i lomeći ruke, smješkajući se nervozno i preklinjući. Nije im lako.

Ovamo, rekla je Zapovjednikova Supruga. Kad sam ušla u dnevnu sobu, već je sjedila u naslonjaču, s lijevom nogom na klupici s jastučićem izvezenim tipoenom, ruže u košari. Na podu pokraj naslonjača pletivo probodeno pletaćim iglama.

Stajala sam ispred nje i skrstila ruke. Tako, rekla je. Uzela je cigaretu, stavila je među usne i čvrsto ih stisnula pripaljujući je. Usne su joj se stanjile, ostale takve, a oko njih male okomite bore kakve smo nekada viđali na reklamama za ruževe. Upaljač je bio boje bjelokosti. Cigarete su zacijelo nabavljene na crnoj burzi, pomislila sam, pa mi je to ulijevalo nadu. Pa i sada kad više nema pravog novca još ipak postoji crna burza. Crna burza uvijek postoji, i uvijek se nešto može razmijeniti. Znači da je ona žena koja vjerojatno krši pravila. Ali čime sam ja mogla trgovati?

Čeznutljivo sam gledala cigaretu. Meni su zabranjene, kao i alkohol i kava.

Znači, stari kako-li-se-već-zove nije uspio, rekla je.

Nije, gospođo, rekla sam.

Ispustila je nešto što bi se moglo nazvati smijehom, a zatim se nakašljala. Tim gore za njega, rekla je. Ovo ti je drugi, ne?

Treći, gospođo, rekoh.

Ne služi ni tebi na čast, rekla je. Ponovno se nasmijala kašljući. Možeš sjesti. Neka ti to ne pređe u naviku, ali ovaj put možeš.

Doista sam sjela, na rub stolice s krutim naslonom. Nisam htjela pogledom pretraživati sobu, nisam htjela da me smatra nepažljivom; stoga su mi se okvir kamina zdesna, zrcalo iznad njega i kite cvijeća, gledajući ih ispod oka, činili kao sjene. Poslije ću imati i više nego dovoljno vremena da ih dobro uočim.

Sada je njezino lice bilo u ravnini s mojim. Učinilo mi se da sam je prepoznala, ili je na njoj bilo barem nečega što mi je bilo poznato. Ispod koprene virilo joj je malo kose. Još je bila plava. Tada sam pomislila da ju je možda obijelila, da se i boja za kosu može nabaviti na crnoj burzi, ali sada znam da je doista plava. Obrve je počupala i oblikovala u tanke

lukove, pa je poprimila trajni izražaj začuđenosti, ili bijesa ili znatiželje, kao u zapanjena djeteta, ali ispod njih vjeđe su se doimale umornima. Ali ne i njezine oči koje su bile izrazito neprijateljske i plave poput neba obasjana jarkim ljetnim suncem, poput plavetnila koje ti zaklanja vidike. Nos su joj zacijelo nekada smatrali privlačnim, ali je sada bio premalen za njezino lice. Lice joj nije bilo debelo, ali je bilo veliko. Dvije bore spuštale su se iz kuta njezinih usta; između njih bila je brada, stisnuta poput šake.

Ne želim te viđati, rekla je. Pretpostavljam da ni ti mene ne želiš viđati.

Nisam odgovorila, jer bi to bilo uvredljivo, a ne proturječno.

Znam da nisi glupa, nastavila je. Uvukla je dim, pa ga ispuhala. Pročitala sam tvoj dosje. Što se mene tiče, ovo je poslovna transakcija. No, tko mi zada neprilike, uzvratit ću mu istom mjerom. Shvaćaš?

Da, gospođo, rekoh.

Ne obraćaj mi se s gospođo, rekla je razdražljivo. Nisi Martha.

Nisam upitala kako bih je trebala zvati, jer sam razabrala kako se nada da joj se uopće neću imati prilike obraćati. Bila sam razočarana. U tom trenutku htjela sam je preobraziti u stariju sestru, majčinski lik, u nekoga tko će me razumjeti i zaštititi. Supruga na mom prijašnjem rasporedu provodila je većinu vremena u svojoj spavaćoj sobi; Marthe su govorile da pije. Poželjela sam da ova bude drugačija. Htjela sam zamisliti kako bih je vjerojatno voljela, u nekom drugom vremenu, na drugom mjestu, u drugom životu. No, već sam uvidjela da je ne bih zavoljela, ni ona mene.

Ugasila je cigaretu, nedopušenu, u maloj spiralno izrezbarenoj pepeljari pokraj sebe na stoliću sa svjetiljkom. Učinila je to odrješito, jednim udarom, jednim potiskom, ne otmjenim kuckanjem kakvo vole mnoge Supruge.

A moj muž, rekla je, on je upravo ono što jest. Moj muž. Hoću da to bude savršeno jasno. Sve dok nas smrt ne rastavi. I točka.

Da, gospođo, rekoh ponovno, zaboravljajući. Nekada su djevojčice imale lutke koje su govorile kad biste povukli uzicu na leđima; činilo mi se da mi je glas zvučao tako, jednolično, poput glasa iz lutke. Vjerojatno je čeznula da me pljusne. Smiju nas udariti, postoji presedan u Svetom pismu. Ali ne bilo kakvim predmetom. Samo rukama.

To je jedna od stvari za koju smo se borile, rekla je Zapovjednikova Supruga, i odjednom više nije gledala u mene, već je spustila pogled na košcate ruke ukrašene dijamantima, pa sam se sjetila gdje sam je već vidjela.

Prvi put na televiziji kad mi je bilo osam ili devet godina. Bilo je to u doba dok se moja majka još izležavala, nedjeljom ujutro, a ja bih ustala rano i uključila televizor u majčinoj radnoj sobi i brzo birala kanal za kanalom tražeći crtiće. Kad ne bih našla ni jedan crtić, gledala bih Biblijski sat, emisiju za djecu u kojoj su pričali biblijske priče i pjevali duhovne pjesme. Jedna se žena zvala Serena Joy. Bila je prvi sopran. Imala je pepeljastu kosu, ta sićušna ženica prćasta nosa i golemih plavih očiju koje bi uprla u nebo dok je pjevala. Mogla se smješkat i plakati u isto vrijeme, nekoliko suza dražesno bi joj klizilo licem, kao na znak, dok joj se glas dizao do najviših nota, drhtav, bez napora. Poslije toga prešla je na druge stvari.

Žena ispred mene bila je Serena Joy. Ili je nekada bila. Znači, bilo je gore no što sam mislila.

ČETVRTO POGLAVLJE

Hodam pošljunčanom stazom koja dijeli stražnji dio travnjaka pravilno poput staze u kosi. Noćas je padala kiša; s obje strane trava je mokra, zrak vlažan. Tu i tamo vide se gliste – dokaz plodnosti zemlje – omamljene suncem, polumrtve; savitljive i ružičaste, poput usana.

Otvaram bijela vrata od kolaca i nastavljam hodati duž prednjeg dijela travnjaka prema glavnoj veži. Na kolnom prilazu jedan od Čuvara dodijeljenih našem domaćinstvu pere automobil. To bi moralo značiti da je Zapovjednik u zgradi, u svom stanu, pokraj blagovaonice i još dalje od nje, i čini se da u tom dijelu provodi najviše vremena.

Automobil je vrlo skup, Vihor; bolji od Ognjenih kola, mnogo bolji od čvrstog, praktičnog Behemota. Crn je, naravno, boje prestiža ili mrtvačkih kola, dug i sjajan. Vozač ga gladi antilopom, nježno. Barem se to nije promijenilo, način na koji muškarci miluju dobre automobile.

Nosi uniformu Čuvara, ali je kapu obješenjački nakrivio i rukave zasukao do lakta pokazujući podlaktice, preplanule i istočkane tamnim dlakama. Cigaretu je zataknuo u kut usta, što znači da i on ima nešto čime trguje na crnoj burzi.

Znam kako se taj čovjek zove: *Nick*. Znam, jer sam čula kako Rita i Cora razgovaraju o njemu, a jednom sam čula Zapovjednika kad mu se obratio: Nick, neću trebati automobil.

Živi ovdje, u domaćinstvu, iznad garaže. Nizak status: nisu mu dodijelili ženu, ni jednu jedinu. Ne kotira: ima neku manu, nema vezu. No, ponaša se kao da to ne zna ili ne mari za to. Preležeran je, nije dovoljno servilan. Možda je glup, ali ne vjerujem. Nešto tu smrdi, kako su znali govoriti; ili, njušim nešto sumnjivo. Ne znam gdje da ga svrstam. Protiv

volje razmišljam na što mi smrdi. Ni na što sumnjivo; preplanula koža, vlažna na suncu, u maglici dima. Uzdišem udišući.

On mi dobacuje pogled i zamjećuje da ga gledam. Ima lice poput Francuza, mršavo, ćudljivo, sve same plohe i kutovi, s borama oko usta kad se smiješi. Povlači posljednji dim, baca čik na kolni prilaz i staje na njega. Počinje zviždati. Pa namigne.

Spuštam glavu i okrećem je tako da mi bijela krila sakriju lice i nastavljam hodati. Upravo se izložio opasnosti, ali zbog čega? Što bi bilo kad bih ga prijavila?

Možda je samo htio biti ljubazan. Možda je vidio moj pogled i drugačije ga protumačio. Htjela sam zapravo cigaretu.

Možda je to bilo samo iskušavanje, da vidi što ću učiniti.

Možda je on Oko.

Otvaram glavnu vežu i zatvaram je za sobom gledajući dolje, ali ne iza sebe. Pločnik je od crvene opeke. To je pejzaž na koji usredotočujem pažnju, na polje pravokutnika, blago valovito na mjestima ispod kojih se zemlja uleknula zbog smrzavice što se ponavlja iz desetljeća u desetljeće. Boja opeke je stara, a ipak svježja i izrazita. Paze na čistoću pločnika mnogo bolje nego prije.

Hodam do ugla i čekam. Nekada nisam podnosila čekanje. Služe i one koje samo stoje i čekaju, govorila je Tetka Lydia. Utuvila nam je to u glavu. Također je rekla: Sve nećete uspjeti. Neke od vas će pasti na suho tlo ili na trnje. Neke od vas imaju plitko korijenje. Na bradi je imala madež koji se dizao i spuštao dok je govorila. Govorila je: Zamislite sebe kao sjemenje, i tada joj je glas bio laskav, urotnički, poput glasova žena što su nekada učile djecu balet i govorile: Ruke uvis, glumit ćemo drveće.

Stojim na uglu glumeći drvo.

Lik, crven, s bijelim krilima oko lica, lik poput mojega, neodrediva žena u crvenom koja nosi košaru, prilazi mi pločnikom od opeke. Stiže do mene, pa piljimo jedna drugoj u lice, pogled nam klizi bijelim tunelima tkanine što nas okružuje. Ona je prava.

– Blagoslovljen budi plod – kaže ona obraćajući mi se propisanim pozdravom.

– Gospodin podario – uzvraćam propisanim odgovorom. Okrećemo se i zajedno hodamo mimo velikih kuća prema središtu grada. Tamo smijemo ići samo po dvije. To je, navodno, zbog zaštite, premda je taj

razlog besmislen: već smo dobro zaštićene. Zapravo, ona je moja špijun-ka, a ja njezina. Ako jedna zastrani na svakodnevnoj šetnji, druga će biti odgovorna.

Ta je žena moja partnerica već dva tjedna. Ne znam što se dogodilo s prijašnjom. Jednog dana jednostavno se nije pojavila, a ova ju je zamijenila. O tome se ne postavljaju pitanja, jer odgovori obično nisu oni odgovori koje biste željeli čuti. U svakom slučaju, odgovora ne bi ni bilo.

Ova je malo punašnija od mene. Oči su joj smeđe. Zovu je Glenova, i to je sve što znam o njoj. Hoda smjerno, pognute glave, s rukama u crvenim rukavicama, prekriženima sprijeda, korača sitnim koracima poput dresirane svinje na stražnjim nogama. Na tim šetnjama nije nikada progovorila ni riječi osim strogo službenih; doduše, nisam ni ja. Možda je prava, vjerna sljedbenica, Sluškinja ne samo po imenu. Ne mogu se izlagati opasnosti.

- Rat dobro napreduje, čujem – kaže ona.
- Hvala budi – odgovaram.
- Poslaše nam lijepo vrijeme.
- Primam ga s radošću.
- Potukli su još pobunjenika, od jučer.
- Hvala budi – kažem. Ne pitam je odakle zna. – A koje pobunjenike?
- Baptiste. Imali su uporište u gorju Blue Hills. Istjerali su ih dimom.
- Hvala budi.

Katkada poželim da već jednom zašuti i pusti me da hodam s mirom. No, vapim za vijestima, bilo kakvim vijestima; makar i lažne, moraju nešto značiti.

Stižemo do prve rampe koja podsjeća na brklju postavljenu zbog radova na cesti ili iskopa za kanalizaciju: drvena križna pregrada obojena žutim i crnim prugama, crveni šesterokut koji znači STOP. Pokraj prolaza je nekoliko fenjera, nisu upaljeni jer nije noć. Iznad nas su, znam, reflektori, pričvršćeni za telefonske stupove, koji se koriste u izvanrednim stanjima, a muškarci s mitraljezima sjede u betonskim bunkerima s jedne i druge strane ceste. Ne vidim reflektore i bunkere zbog krila oko svojeg lica. Samo znam da su ondje.

Iza rampe, pokraj uskog prolaza, čekaju nas dva muškarca u zelenim uniformama Čuvara Vjere s grbovima na ramenima i kapama: dva mača, prekrižena, iznad bijelog trokuta. Čuvari nisu pravi vojnici. Služe za rutinsko održavanje reda i druge proste funkcije, na primjer, za kopanje

vrta Zapovjednikove Supruge, i oni su ili glupi ili stariji muškarci ili invalidi ili vrlo mladi, osim onih koji su Oči inkognito.

Ova dvojica su vrlo mladi: jednome je brk još rijedak, drugome je lice još bubuljičavo. Njihova je mladost dirljiva, ali znam da me ona ne smije zavarati. Mladi su često najopasniji, najfanatičniji, najbrže se hvataju oružja. Još nisu naučili ništa o opstanku kroz vrijeme. Morate s njima biti oprezni.

Prošli tjedan ustrijelili su ženu, upravo negdje ovdje. Bila je to jedna Martha. Ušeptrljala se pipajući po odori da izvadi propusnicu, a oni su mislili da traži bombu. Mislili su da je muškarac koji se prerušio u ženu. Bilo je još takvih incidenata.

Rita i Cora poznavale su tu ženu. Čula sam ih kako razgovaraju o njoj, u kuhinji.

Vršili su svoju dužnost, rekla je Cora. Čuvali našu sigurnost.

Ništa sigurnije od mrtva čovjeka, rekla je Rita ljutito. Išla je za svojim poslom. Nije bilo razloga da je ubiju.

Bio je to nesretan slučaj, rekla je Cora.

Ni slučajno, rekla je Rita. Sve je promišljeno.

Čula sam udaranje posuđem, lupanje lonaca u sudoperu.

E pa, netko će ipak dvaput promisliti prije no što digne u zrak ovu kuću, rekla je Cora.

Svejedno, rekla je Rita. Bila je zaista marljiva. To je ružna smrt.

Znam i za goru, rekla je Cora. Barem je bila brza.

Tako ti kažeš, rekla je Rita. Ja bih radije imala više vremena prije toga. Da sredim stvari.

Dva nam mlada Čuvara salutiraju dižući tri prsta na rubove kapa. Takvi su znakovi određeni za nas. Moraju nam iskazivati poštovanje zbog prirode naše službe.

Vadimo propusnice iz džepova s patentnim zatvaračem na našim širokim rukavima, i oni ih pregledavaju i udaraju žigove. Jedan od njih ulazi u desni bunker da uvede naše brojeve u kompjukontrolor.

Vraćajući mi propusnicu, onaj s brkovima u boji breskvina cvijeta saginje glavu nastojeći mi pogledati u lice. Dižem malo glavu da mu pomognem, i on vidi moje oči i ja njegove i on se zacrveni. Lice mu je dugo i tužno, poput ovčjeg, ali s velikim, očima psa, španijela, ne terijera. Put mu je blijeda i izgleda bolesno nježna poput kože pod krastom. Bez

obzira na to, razmišljam o tome da stavim ruku na njega, na to nezaštićeno lice. On je taj koji skreće pogled.

To je događaj, malo prkošenje pravilima, tako sitno da ga ne možete otkriti, ali takvi trenutki su nagrade koje sebi priuštim, poput slatkiša što sam ih kao dijete zgrtala u stražnjem dijelu ladice. Takvi trenutki su mogućnosti, poput tračka svjetla kroz pukotinu.

Što bi bilo da sam naišla noću kad je sam na dužnosti – premda mu takvu samoću ne bi nikada dopustili – i omogućila mu da zaviri ispod mojih bijelih krila? Što bi bilo kad bih skinula svoj crveni plašt i ukazala mu se, ukazala im se, pri nestalnu svjetlu fenjera? O tome zacijelo ponekad razmišljaju dok beskrajno dugo stoje do rampe, pokraj koje ne prolazi nitko osim Zapovjednika Vjernika u dugim, gotovo bešumnim crnim automobilima ili njihovih plavih Supruga i kćeri pod bijelim koprenama prilikom dužnog odlaska na *Spašavanja* ili na Vjerovagancije, ili njihovih zdepastih zelenih Marthi, ili tu i tamo Rodomobila, ili njihovih crvenih Sluškinja, pješice. Ili ponekog crnog kombija s bijelim krilatim Okom, naslikanim s obje strane. Prozori kombija su u tamnom tonu, a muškarci na prednjim sjedalima imaju tamne naočale: dvostruko zamračenje.

Kombiji su, dakako, tiši od ostalih vozila. Kad prolaze, odvrćamo pogled. Ako iznutra prodiru glasovi, trudimo se da ih ne čujemo. Ničije srce nije savršeno.

Kad crni kombiji stignu na kontrolnu stanicu, mahnu im da prođu bez zaustavljanja. Čuvari se ne žele izlagati opasnosti pregledavanja, pretraživanja, sumnji u autoritet. Što god mislili.

Ako uopće misle; ne možete to razabrati gledajući ih.

No, vjerojatnije je da ne misle o odjeći odbačenoj na travnjak. Ako i pomisle na poljubac, onda se zacijelo odmah sjete uključenih reflektora, pušćane paljbe. Umjesto toga misle na obavljanje svojih dužnosti i unaprjeđenje u Anđele, na mogućnost dobivanja ženidbene dozvole, a zatim, ako postanu dovoljno moćni i dočekaju potrebne godine, na dodjelu vlastite Sluškinje.

Brkati nam otvara vratašca za pješake i odstupa, staje podalje i mi prolazimo. Dok se udaljavamo, znam da nas promatraju, ta dvojica kojima još nije dopušteno dotaknuti ženu. Dotiču nas zato očima, pa malo zamahnem kukovima i osjećam kako se duga crvena suknja talasa oko mene. Osjećam se kao da pokazujem nekome dugi nos s druge strane

ograde ili dražim psa košću držeći je daleko izvan njegova dosega, i stidim se sebe što to činim, jer ti muškarci nisu ni za što krivi, premladi su.

Zatim ustanovim da se uopće ne stidim. Uživam u moći; u moći pasje kosti, pasivnoj ali ipak prisutnoj. Nadam se da će im se dignuti gledajući nas, pa će se morati potajno trljati o obojenu rampu. Patit će, poslije, noću, u svojim strogo kontroliranim krevetima. Oni su sami sebi jedini odušak, a to je svetogrđe. Nema više ilustriranih časopisa, nema više filmova, nema više nadomjestaka; samo ja i moja stalna pratilja što se udaljavamo od dva muškarca pokraj kontrolne rampe, koji stoje u stavu mirno i promatraju naše likove kako odmiču.

PETO POGLAVLJE

Hodam ulicom s dvojnicom. Premda više nismo u bloku za Zapovjednike, i ovdje ima velikih zgrada. Ispred jedne kuće Čuvar kosi travu. Travnjaci su njegovani, pročelja privlačna, u dobru stanju; podsjećaju na prekrasne slike u ondašnjim časopisima o domu, vrtu i unutrašnjem uređenju. Ista odsutnost ljudi, ista atmosfera usnulosti. Ulica je gotovo kao muzej ili kao ulica na maketi grada, napravljenoj radi prikaza nekadašnjeg života. Nema djece, baš kao i na tim slikama, u tim muzejima, na tim maketama.

Ovo je srce Gileada, u koje rat ne može prodrijeti osim na televiziji. Nismo posve sigurne gdje su granice, mijenjaju se prema napadima i kontranapadima, ali ovo je središte u kojem se ništa ne miče. Republika Gilead, govorila je Tetka Lydia, ne poznaje granica. Gilead je u vama.

Ovdje su nekada živjeli liječnici, pravnici, sveučilišni profesori. Pravnika više nema, a sveučilište je zatvoreno.

Nekada smo Luke i ja znali šetati ovim ulicama. Razgovarali smo o kupnji jedne takve kuće, stare velike kuće, i o tome kako ćemo je urediti. Govorili kako ćemo imati vrt, ljuljačke za djecu, kako ćemo imati djece. Premda smo znali da to vjerojatno nećemo moći sebi nikad priuštiti, ipak je ta tema bila nešto o čemu se razgovaralo, nedjeljna društvena igra. Takva se sloboda čini sada gotovo beznačajnom.

Skrećemo iza ugla u glavnu ulicu sa življim prometom. Pokraj nas prolaze automobili, uglavnom crni, te nekoliko sivih i smeđih. Ima i drugih žena s košarama, neke su u crvenom, neke u tamnozelenoj odjeći Marthi, neke u prugastim haljinama, crvenim i plavim i zelenim i jeftinim i bijednim, koje označavaju žene siromašnijih muškaraca. Zovu ih

Ekonosupruge. Te žene nisu raspoređene na određene funkcije. Moraju raditi sve; ako mogu. Ponegdje nađete na ženu u crnini, udovicu. Nekada ih je bilo više, ali se njihov broj, čini se, smanjuje. Supruga Zapo-
vjednika nema na pločnicima. Samo u automobilima.

Ovdje su pločnici betonirani. Poput djeteta izbjegavam raspukline. Pri-
sjećam se ondašnjih koraka na tim pločnicima i ondašnje obuće. Nekada
su to bile cipele za trčanje s mekanim potplatima i rupicama da koža može
disati i s fluorescentnim zvjezdicama koje su odražavale svjetlo u tami.
Doduše, nikada nisam trčala noću, a danju samo duž prometnih cesta.

Žene tada nisu bile zaštićene.

Sjećam se pravila, pravila koja nikada nisu bila objašnjena, ali ih je
znala svaka žena: Ne otvaraj vrata nepoznatu čovjeku, pa makar rekao
da je policajac. Neka ti gurne iskaznicu ispod vrata. Ne zaustavljaj se na
cesti da pomogneš vozaču koji se pretvara da mu je auto u kvaru. Ostani
zaključana i produži. Ne idi noću sama u praonice-samoposluge.

Razmišljam o tim praonicama. Što sam nosila u njih: hlačiće, traperi-
ce, hlače za trčanje. Što sam stavljala u automate: vlastitu odjeću, vlastiti
novac, novac koji sam sama zarađivala. Kolike li nezavisnosti.

Sada hodamo istim ulicama, u crvenim parovima, i ni jedan nam
muškarac ne dobacuje prostote, ne obraća nam se, ne dotiče nas. Nitko
ne zviždi za nama.

Postoji nekoliko vrsta slobode, govorila je Tetka Lydia. Sloboda dje-
lovanja i izbavljenje. U doba anarhije vladala je sloboda djelovanja. Sada
ste dobile izbavljenje. Ne podcjenjujte ga.

Zdesna, ispred nas, nalazi se dućan u kojem naručujemo odjeću. Neki
je zovu *habitus*, što je vrlo dobra riječ. Kao i navika, odjeća se dugo drži.
Ispred prodavaonice visi golem drveni znak u obliku zlatnog ljiljana; zove
se Poljski ljiljan. Ispod ljiljana vidi se mjesto gdje su slova premazana
bojom, jer su ocijenili da su i natpisi na trgovinama prejako iskušenje za
nas. Sada se dućani mogu prepoznati samo po znakovima.

Ljiljan je nekada bilo kino. Studenti su ga često posjećivali; svakog
proljeća održavao se festival filmova Humphreyja Bogarta s Lauren Bacall
ili Katharine Hepburn, nezavisnih žena koje su same odlučivale. Nosile
su bluze, s dugmadi duž prednje strane, koje su nagovještavale moguću
raspuštenost. Te su se žene mogle raspustiti, ako su htjele. Čini se da su
mogle birati. Čini se da smo tada mogle birati. Bili smo društvo koje je
umiralo, govorila je Tetka Lydia, od viška mogućnosti biranja po volji.

Ne znam kad su prekinuli održavanje festivala. Zacijelo sam već bila odrasla. Stoga nisam ni zamijetila.

Ne ulazimo u Ljiljan, već prelazimo cestu i skrećemo u sporednu ulicu. Najprije se zaustavljamo pokraj dućana s drugim drvenim znakom: tri jaja, pčela, krava. Zove se Med i mlijeko. Gužva je, pa čekamo, dvije po dvije, da na nas dođe red. Vidim da danas imaju naranče. Otkako su vlast u Srednjoj Americi preuzeli Libertheosi, naranče je teško dobiti: ponekad ih ima, ponekad nema. Rat ometa i slanje naranči iz Kalifornije, a ni Florida nije pouzdana kad na cestama postave kontrolne rampe ili kad pobunjenici dignu prugu u zrak. Gledam naranče i čeznem za njima. Međutim, nisam ponijela bonove za naranče. Reći ću Riti za njih kad se vratim. Bit će joj drago. I to će biti nešto, mali podvig, naići na naranče.

One koje dopru do tezge, pružaju bonove dvojici u uniformama Čuvara, koji stoje s druge strane tezge. Nitko mnogo ne govori, premda se čuje šuškanje, a ženske glave pomiču se krišom s jedne na drugu stranu: ovdje, dok kupujete, mogli biste vidjeti nekoga koga poznajete, nekoga koga ste poznavali u prijašnje doba ili iz Crvenog centra. Ugledati poznato lice već je ohrabrenje. Kad bih barem mogla vidjeti Moiru, samo je vidjeti, znati da još postoji. Sada je teško zamisliti da imaš prijatelja.

No, Glenova, pokraj mene, ne gleda. Možda više nikoga ne poznaje. Možda su sve nestale, žene što ih je poznavala. Ili možda ne želi da je vide. Ona stoji šuteći, pognute glave.

Dok čekamo u redu po dvije, otvaraju se vrata i u prodavaonicu ulaze još dvije žene, obje u crvenim haljinama i s bijelim krilima Sluškinja. Jedna je u poodmakloj trudnoći; trbuh joj se pobjednički nadima ispod labave halje. U prostoriji lagano komešanje, mrmljanje, dah; ne možemo odoljeti, okrećemo glave, upadljivo, da bismo bolje vidjele; svrbe nas prsti od žudnje da je dotaknemo. Njezina je blizina za nas magična, objekt zavisti i čežnje, ne ispuštamo je iz vida. Ona je za nas zastava na vrhu brežuljka koja nam pokazuje što se ipak može učiniti: i mi možemo biti spašene.

Žene u prostoriji šapću, gotovo razgovaraju, toliko su uzbuđene.

– Tko je ona? – čujem iza sebe.

– Wayneova. Ne, Warrenova.

– Razmetljivica – zasikće glas, i to je istina. Žena u visokoj trudnoći ne mora izlaziti, ne mora ići u kupovinu. Više se ne propisuje svakodnevna šetnja za održavanje funkcije trbušnih mišića. Potrebne su joj samo

vježbe na podu i vježbe disanja. Mogla je ostati kod kuće. Za nju je izlazak i opasan, pred vratima zacijelo stoji Čuvar čekajući je. Budući da sada nosi u sebi život, bliža je smrti i treba joj posebno osiguranje. Ljubomora bi je mogla stajati glave, to se događalo i prije. Sva su djeca danas željena, ali ih ne želi svatko.

No, šetnja je možda njezin hir, a oni udovoljavaju hirovima kad je već tako daleko dogurala i nije pobacila. Ili je možda jedna od onih što misle, *Samo me natovarite, mogu izdržati*, mučenica. Razabirem joj lice dok diže glavu da pogleda oko sebe. Glas iza mene imao je pravo. Došla se ovamo producirati. Blista, zažarila se, uživa u svakoj minuti.

– Tišina – javlja se jedan od Čuvara iza tezge, i mi zašutimo kao učenice.

Glenova i ja stigle smo do tezge. Pružamo bonove i jedan Čuvar knjiži njihove brojeve u kompjuregistar, a drugi nam daje robu, mlijeko, jaja. Stavljamo je u košare, izlazimo prolazeći mimo trudnice i njezine pratilice koja pokraj nje izgleda žgoljavo, usukano; baš kao i mi ostale. Trudničin trbuh djeluje poput golema ploda. *Kolosalan*, riječ iz mog djetinjstva. Ruke joj poživaju na njemu kao da ga brani ili kao da crpi nešto iz njega, toplinu i snagu.

Dok prolazim, gleda me ravno u oči, i ja je prepoznajem. Bila je sa mnom u Crvenom centru, jedna od miljenica Tetke Lydie. Nikad mi se nije svidala. U prijašnje doba zvala se Janine.

Janine me gleda, i u kutovima njezinih usta krije se preziran osmijeh. Letimice baca pogled na moj ravni trbuh ispod crvene haljine i krila joj zakriju lice. Vidim joj samo djelić čela i crvenkasti vršak nosa.

Zatim odlazimo u Svemeso ispred kojega na dva lanca visi velik drveni svinjski kotlet. Ovdje nema dugačkog reda: meso je skupo, pa ga ni Zapovjednici ne jedu svaki dan. Glenova ipak kupuje odreske, već drugi put ovaj tjedan. Reći ću to Marthama; uživaju čuti takve pojedinosti. Neobično ih zanima kako se vode druga domaćinstva; ti sitni tračevi pružaju im priliku da se ponose ili negoduju.

Uzimam pile, omotano papirom i zavezano vrpcom. Danas više nema toliko plastike. Sjećam se onih bezbrojnih bijelih plastičnih vrećica iz samoposluga; nisam ih htjela bacati, pa sam ih trpala ispod sudopera sve dok se ormarić ispod njega ne bi pretrpao, i kad bih otvorila vratašca, gomila vrećica iskliznula bi i prekrila pod. Luke je znao gundati zbog toga. Povremeno bi uzeo sve vrećice i bacio ih.

Mogla bi navući koju na glavu, rekao bi. Znaš kako se djeca vole igrati. Ona to ne bi nikada učinila, rekla bih. Već je velika. (Ili suviše pametna, ili suviše sretne ruke). Ipak bi me podišla jeza od straha, a potom od osjećaja krivnje što sam tako nepažljiva. Istina, previše sam toga uzimala zdravo za gotovo; vjerovala sam sudbini, u ono doba. Čuvat ću ih u višem ormariću, rekla bih. Nemoj ih uopće čuvati, rekao bi. Ne upotrebljavamo ih ni za što. Za smeće, rekla bih. On bi rekao...

Ne ovdje i sada. Ne ovdje gdje ljudi gledaju. Okrećem se, vidim svoju siluetu u debelom staklu dućanskog prozora. Izlazimo, i na ulici smo.

U susret nam dolazi skupina ljudi. Turisti, čini se da su iz Japana, možda neka trgovačka delegacija na razgledanju znamenitosti ili upoznavanju lokalnog kolorita. Sićušni su i uredno odjeveni; svatko ima svoj fotoaparat, svatko – i muško i žensko – svoj smiješak. Ogledaju se, sjajnim pogledima, nakrećući glave poput crvendaća, agresivno vedri, pa ne mogu odoljeti da se ne zagledam u njih. Prošlo je mnogo vremena otkako sam vidjela da žene nose takve kratke suknje. Jedva im prekrivaju koljena, pa se ispod suknji vide noge, gotovo gole pod tankim čarapama, upadljive cipele visokih potpetica, a oko stopala remenčići nalik na profinjene napravnice za mučenje. Žene se njišu na zašiljenim potpeticama kao na štulama i teško uspostavljaju ravnotežu; leđa im se povijaju u struku, pa im stražnjice strše. Glave su im nepokrivene, a i kosa im je izložena pogledima u svoj svojoj tamnosti i spolnosti. Usne su im premazane ružem, crvenim, koji ocrtava vlažne usne šupljine, poput črčkarija na zahodskim zidovima iz onoga doba.

Zaustavljam se. Glenova zastaje pokraj mene, i znam da ne može skinuti oka s tih žena. Očarane smo, ali nas prizor i odbija. Kao da su neodjevene. Trebalo nam je tako malo vremena da promijenimo mišljenje, o takvim stvarima.

Pada mi na um pomisao: i ja sam se nekoć tako odijevala. Bila je to sloboda.

Nekad su to zvali *pozapađivanjem*.

Japanski nam turisti prilaze, cvrkućući, i mi prekasno okrećemo glave: naša su lica viđena.

Tu je i prevodilac u standardnom plavom odijelu i kravati s crvenim uzorkom i iglom u obliku krilatog oka. Izdvaja se iz skupine i staje pred nas zapriječivši nam put. Turisti se sakupljaju iza njega; jedan od njih podiže fotoaparat.

– Oprostite – obraća nam se objema, prilično ljubazno. – Pitaju smiju li vas fotografirati.

Gledam u pločnik, odmahujem glavom. Smiju vidjeti samo bijela krila, djelić lica, bradu i dio usta. Oči ne smiju. Dobro znam da ne smijem pogledati prevodiocu u lice. Većina prevodilaca su Oči, tako se barem priča.

Također dobro znam da ne smijem reći »da«. Smjernost je nevidljivost, govorila je Tetka Lydia. Nemojte to nikada zaboraviti. Kad vas netko vidi... *vidi*... znači... glas joj je drhtao... da prodire u vas. A vi, djevojke, morate biti neprobojne. Nazivala nas je djevojkama.

Do mene Glenova također šuti. Zatakla je ruke u crvenim rukavicama u rukave da ih sakrije.

Prevodilac se ponovno okreće prema skupini, odsječno govori. Znam što će reći. Znam te štosove. Govorit će im da ovdašnje žene imaju drukčije običaje, da zurenje u njih kroz leće fotografskih aparata smatraju nasiljem.

Gledam u pločnik, opčinjena ženskim stopalima. Jedna žena nosi sandale, otvorene na prstima, noktiju premazanih ružičastim lakom. Sjećam se mirisa laka, njegova mreškanja na noktu kad ga prebrzo premažeš drugim slojem, svilenkasta trljanja prozirnih hulahupki o kožu, osjećaja u nožnim prstima kad ih utisneš u otvor na cipeli cijelom težinom tijela. Žena s obojenim noktima prebacuje težinu s jednog stopala na drugo. Osjećam njezine cipele na vlastitim stopalima. Miris njezina laka za nokte pobuđuje u meni glad.

– Oprostite – ponovno nam se obraća prevodilac da privuče našu pažnju. Kimam da bih mu pokazala kako sam ga čula.

– On pita jeste li sretne – kaže prevodilac. Mogu zamisliti njihovu znatiželju: *Jesu li sretne? Kako mogu biti sretne?* Osjećam na sebi njihove sjajne crne oči, saginju se da čuju naše odgovore, posebno žene, ali i muškarci: mi smo za njih tajna, nešto zabranjeno, uzbuđujemo ih.

Glenova ništa ne govori. Vlada muk. No, katkada je opasno i ne govoriti.

– Da, sretne smo – mrmljam. Moram nešto reći. Što drugo da kažem?

ŠESTO POGLAVLJE

Blok dalje od Svemesa Glenova zastaje kao da se koleba kojim putom da krene. Možemo odabrati. Mogle bismo se vratiti izravno ili zao-
bilaznim putom. Već znamo kojim, jer uvijek tako idemo.

– Htjela bih proći pokraj crkve – kaže Glenova pobožno.

– Dobro – odgovaram, premda znam kao i ona kamo smjera.

Hodamo, mirno. Sunca je nestalo, na nebu su pahuljičasti oblaci, poput bezglavih ovčica. Budući da su nas opremili krilima, tim naočnjacima, teško je dići pogled, teško pogledom obuhvatiti nebo, bilo što. Ipak možemo malo, tu i tamo, na brzinu micati glavom, gore i dolje, ustranu i natrag. Naučile smo gledati svijet u trzajima.

Kad bismo nastavile hodati desno, stigle bismo u ulicu koja vodi dolje na rijeku. Ondje je spremište u kojem su nekada držali sportske čamce, te nekoliko mostova; drveće, zelene obale na kojima se moglo sjediti i promatrati vodu i mladiće golih ruku kako dižu pariće prema suncu glumeći pobjednike. Duž puta prema rijeci nalaze se stari studentski paviljoni koji danas služe za nešto drugo, s tornjićima kao iz bajke, obojenima bijelo, zlatno i plavo. Kad razmišljamo o prošlosti, biramo ono najljepše. Želimo vjerovati da je sve tako bilo.

Istim putom ide se i na stadion američkog nogometa gdje se održavaju muška *Spašavanja*. Ali i utakmice američkog nogometa. Još se održavaju.

Više ne odlazim na rijeku, ne prelazim mostove. Ne služim se ni podzemnom željeznicom, premda je upravo ovdje stanica. Ne smijemo, sada su tu Čuvari, nema službenih razloga da silazimo tim stubama, da se vozimo željeznicom ispod rijeke u samo središte grada. Zašto bismo

željele poći s ovoga kraja na onaj? Mogle bismo zabrazditi, i oni bi to znali.

Crkva je mala, jedna od prvih izgrađenih ovdje prije nekoliko stotina godina. Ne koriste je kao crkvu već kao muzej. Unutra više slike žena u dugim, sumornim haljinama, kose su im pokrivene bijelim kapama, te slike kreposnih muškaraca, nenasmiješenih, u tamnim odijelima. Naši preci. Ulaz je besplatan.

Međutim, ne ulazimo u crkvu, već stojimo na puteljku i gledamo groblje. Stari nadgrobni spomenici još su ovdje, istrošeni, nagrizeni, s lubanjama i ukrštenim kostima, *memento mori*, s anđelima buc mastih obraza, krilatim pješćanim urama da nas podsjetu na prolaznost života, te, iz nekog kasnijeg stoljeća, urnama i vrbama, za oplakivanje.

Nitko nije dirao ni nadgrobne spomenike ni crkvu. Vrijeđa ih samo novija povijest.

Glenova obara glavu, kao da se moli. Svaki put se tako drži. Možda, razmišljam, ima i ona nekoga, nekoga posebnoga na drugom svijetu, muškarca, dijete. No, ne mogu potpuno u to vjerovati. Smatram je ženom za koju je svaki čin stvoren radi predstave, za koju je gluma više nego pravi čin. Nastoji to dobro iskoristiti.

No, zacijelo i ja njoj tako izgledam. Kako i može biti drugačije?

Okrećemo crkvi leđa i pred nama je ono što smo zapravo došli vidjeti: Zid.

I Zid je star nekoliko stotina godina; ili više od stotinu, najmanje. I on je, poput pločnika, sagrađen od crvene opeke, a nekada je zacijelo bio bez ukrasa ali lijep. Na vratima su sada straže, a nove ružne reflektorske svjetiljke montirane su na metalnim stupovima iznad njih, s bodljikavom žicom duž podnožja i s krhotinama stakla u betonu pri vrhu.

Nitko ne prolazi svojevolumno kroz ta vrata. Mjere opreza predviđene su za one koji žele izići, premda bi, uz elektronske alarmne uređaje bilo gotovo nemoguće doprijeti već i do Zida s unutrašnje strane.

Pokraj ulaznih vrata visi šest novih tijela, s omčama oko vrata, s rukama svezanima sprijeda, glava u bijelim vrećama nakrenutima na ramena. Zacijelo su jutros rano *spašavali* muškarce. Nisam čula zvona. Možda sam se već navikla na njih.

Zastajemo u isto vrijeme, kao na znak, pa stojimo i gledamo tijela. Nije važno gledamo li. Od nas se očekuje da gledamo: zato su tamo, da vise na Zidu. Gdje kad će i danima visjeti sve dok ne dođu novi, tako da ih može vidjeti što više ljudi.

Vise s kûka. Stoga su i ugradili kuke u opeke na Zidu. Nisu sve kuke zauzete. Nalikuju na oružje za bezruke. Ili čelične upitnike, okrenute naglavce i postrance.

Najstrašnije su zapravo vreće navučene na glave, gore no što bi bila otkrivena lica. Zbog njih muškarci nalikuju na lutke kojima još nisu oslikana lica; na strašila, što donekle i jesu, jer su zamišljeni za zastrašivanje. Glave im se doimaju poput vreća napunjenih nekakvim homogenim materijalom, brašnom ili tijestom. Teške su, bezizražajne, gravitacija ih vuče nadolje, i u njima nema života koji bi ih podigao. Njihove su glave nule.

Ipak, ako gledaš i gledaš, kao što mi činimo, vidiš obrise lica ispod bijele tkanine, poput sivih sjena. To su glave snjegovića s očima od ugljena i nosovima od mrkve koji su otpali. Glave se tope.

No, na jednoj je vreći krv što je prokapala kroz bijelu tkaninu na dijelu pod kojim su zacijelo usta. Tako su nastala druga usta, mala crvena, poput usta što ih djeca u vrtiću boje debelim kistom. Onako kako djeca zamišljaju osmijeh. Upravo taj krvavi osmijeh prikiva pažnju. Ipak to nisu snjegovići.

Muškarci su u bijelim ogrtačima, poput onih što ih nose liječnici ili znanstvenici. Liječnici i znanstvenici nisu jedini, ima i drugih, ali su najvjerojatnije njih jutros lovili. Svakome je oko vrata obješen plakat koji pokazuje zašto je pogubljen: na njemu je crtež ljudskog zametka. Znači, bili su liječnici u ono doba kad su takve stvari bile zakonski dopuštene. Nekada su ih zvali anđelotvorcima; ili je to bilo nešto drugo? Sada su ih otkrili pretragom bolničke dokumentacije ili – vjerojatnije, jer je većina bolnica uništila takvu dokumentaciju čim je postalo jasno što će se dogoditi – preko doušnika: možda bivših bolničarki, obično njih nekoliko, jer svjedočenje jedne jedine žene više nije prihvatljivo; ili nekog liječnika koji se nadao da će time spasiti vlastitu kožu; ili nekog, već optuženog, koji se okomio na neprijatelja ili nasumce na bilo koga u očajničkom nastojanju da se spasi. Premda ne opraštaju uvijek doušnicima.

Ti su ljudi, govore nam, poput ratnih zločinaca. Ne mogu se izvući tvrdnjom da je ono što su radili bilo legalno u ono doba; njihovi su zločini retroaktivni. Izvršili su zlodjela, pa njihovo pogubljenje mora drugima služiti za primjer. Premda to gotovo i nije potrebno. Nijedna žena pri zdravoj pameti ne bi pokušala spriječiti rađanje bude li sretna pa začne.

Od nas se očekuje da prema tim tijelima osjećamo mržnju i prijezir. Ali, ja ih ne osjećam. Ta su tijela što više na Zidu putnici kroz vrijeme, anakronizmi. Stigli su ovamo iz prošlosti.

Osjećam zapravo prazninu kad ih gledam. Osjećam ono što ne smijem osjećati. Osjećam donekle olakšanje, jer nijedan od tih muškaraca nije Luke. Luke nije bio liječnik. Nije liječnik.

Gledam onaj crveni osmijeh. Crvenilo osmijeha je isto kao crvenilo tulipana u vrtu Serene Joy, pri dnu cvijeta gdje se latice spajaju. Crvenila su ista, ali ih ništa ne vezuje. Tulipani nisu krv, crveni osmijesi nisu cvijeće, jedno ne tumači drugo. Tulipan nije razlog da ne povjerujemo u obješena čovjeka, ili obratno. I jedan i drugi je nepobitan i doista postoji. Upravo kroz polje takvih nepobitnosti moram odabrati put, svaki dan i na svaki način. Ulažem mnogo napora da uočim razlike. Moram ih uočiti. Sve mi mora biti vrlo jasno, u vlastitoj glavi.

Osjećam da žena pokraj mene drhti. Plače li? Kako joj to može koristiti? Ne smijem je pitati. Ruke mi se, vidim, čvrsto stežu oko ručke košare. Neću ništa odati.

Normalno je ono, govorila je Tetka Lydia, na što se naviknete. Možda vam se to sada ne čini normalnim, ali nakon nekog vremena hoće. Postat će normalno.

Ovaj iznimni roman dobitnice nagrade *Booker*, autorice bestselera *Alias Grace* i trilogije *Ludi Adam*, trideset i dvije godine nakon objave ponovno se našao na ljestvici najprodavanijih romana *New York Timesa*.

Fredova je Sluškinja u Republici Gileadu. Iz kuće Zapovjednika i njegove Supruge smije izaći jedanput na dan kako bi kupila hranu u prodavaonicama u kojima su na namirnicama sličice umjesto riječi jer ženama više nije dopušteno znati čitati. Jedanput u mjesecu Fredova mora leći i moliti se da je Zapovjednik oplodi jer u doba pada nataliteta ona i druge Sluškinje vrijede koliko i njihovi jajnici.

Fredova se prisjeća nekadašnjih vremena kad je živjela sa svojom obitelji, vodila ljubav sa suprugom Lukeom, brinula se za kćer i igrala se s njom, kad je imala posao, novac i pristup znanju. Sada je sve to daleka prošlost...

Neočekivana, uvjerljiva, ali i duhovita *Sluškinjina priča* nemilosrdno je satirično štivo, zloslutno upozorenje i izvanredno književno ostvarenje.

Roman *Sluškinjina priča* prvi je put objavljen 1985. godine. Otad je prodan u milijunima primjeraka diljem svijeta te je postao jedan od najpopularnijih suvremenih klasika. Adaptiran je za film, kazališnu predstavu, operu, radiodramu i televizijsku seriju, na popisu je knjiga koje se obrađuju u školama. Za roman je autorica dobila nagrade *Arthur C. Clarke* i *The Governor General*.

Dirljiva, živopisna, zastrašujuća priča.
Samo se nadam da nije i proročanska.

Conor Cruise O'Brien, *The Listener*

Naslovna stranica © 2017 MGM TELEVISION ENTERTAINMENT INC.
AND RELENTLESS PRODUCTIONS LLC. ALL RIGHTS RESERVED.

